

วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย

An Analysis of the Cultural Tourism Management of Nine Pagodas in Chiang Rai

พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คุณลักษณะและความสำคัญพระธาตุ 9 จอม การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมและวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอม รูปแบบการวิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกตการมีส่วนร่วม และแบบบันทึกภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย และร้านค้าบริการ ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

พระธาตุ 9 จอม เป็นโบราณสถานที่มีประวัติความเป็นมาหลายยุคสมัย ซึ่งคุณลักษณะตามตำนานเชื่อว่าเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีความโดดเด่นด้านพุทธศิลป์ไม่ซ้ำแบบกัน มีความสำคัญในฐานะเป็นปูชนียวัตถุที่ทรงคุณค่าต่อจิตใจ เป็นศูนย์รวมแห่งความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น ควรค่าแก่การศึกษา การนำทรัพยากร คือ พระธาตุทั้ง 9 แห่งมาจัดการในรูปแบบส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นการประกาศคุณค่ามรดกวัฒนธรรมและเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม เศรษฐกิจ จากวิเคราะห์ ส่วนใหญ่การบริหารจัดการจะมีลักษณะที่เป็นปัจเจกชนซึ่งสั่งการดำเนินงานตามทักษะ ความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ซึ่งการจัดการลักษณะนี้ มีข้อดีคือ สามารถขับเคลื่อนกิจการงานได้อย่างรวดเร็วตามความประสงค์ แต่ข้อด้อยคือ ขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกับชุมชน ภาครัฐ เอกชน ในจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น อาจไม่เท่าทันต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวหรือไม่สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวของทางภาครัฐ ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอันจะอำนวยประโยชน์มาสู่ประชาชนในท้องถิ่น สังคม ประเทศชาติ

คำสำคัญ : พระธาตุ 9 จอม, พุทธศิลปกรรม, ล้านนา, โบราณวัตถุ, โบราณสถาน,

Abstract

Research on "An Analysis of the Cultural Tourism Management of nine Pagodas in Chiang Rai" with the objectives to study the history, attribute and importance of the nine pagodas, to study the cultural tourism management of the nine pagodas and to analyze the cultural tourism management of the nine pagodas. The study method was through documentation and interview with the abbots, community leaders, professionals, tourists, Chiang Rai tourist officer and shop owners.

The research result found that the nine pagodas are archeological sites with long history. They are believed to enshrine relics of the Buddha. The pagodas are very outstanding with regards to Buddhist arts. They are valued as sacred objects for their spiritual significance. They are regarded as the centers of love and unity of local people. Therefore they are worthy studying and

promoting for tourism. The utilization of the nine pagodas for the purpose of tourism by the ways of promotion management will bring into light the value of their cultural heritage and will benefit to the development of local communities both in terms of society and economics. Analytically, most of their management was through the skill, knowledge and capability of individuals, i.e. abbots of the temples. Such individuals' management is positively beneficial as it moves fast according to their needs. However, its weakness is the lack of working integration and co-operation with communities, government and private sectors. Management and development plans are needed to fit well with the contexts of local areas, traditions and cultures. In addition, it needs to keep pace with tourism situation and government's policy in order to create greater benefit for local people, society and the country.

Keywords : the nine pagodas, Buddhist arts, Lanna, antiquities, archaeological site,

บทนำ

แดนดินถิ่นล้านนาได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้เห็นอย่างเช่น นครโยนกไชยบุรีศรีเชียงแสน นครหริภุญไชย เป็นต้น อาณาจักรเหล่านี้มีความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนามาก่อน และหลักฐานที่เหลือปรากฏชัดมาถึงปัจจุบันนี้อย่างหนึ่ง คือ พระธาตุหรือพระสถูปเจดีย์ แสดงว่า แดนดินถิ่นนี้มีการสร้างพระธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่ตามตัวเมืองสำคัญๆ ซึ่งพระธาตุจะได้รับการเคารพสักการบูชาจากชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชน และได้รับการดูแลรักษาบูรณะซ่อมแซมสืบมาเป็นลำดับ จึงดำรงอยู่มาได้ถึงปัจจุบัน ซึ่งอนุชนรุ่นหลังได้สักการบูชา และยังเป็นต้นแบบการสร้างพระธาตุในยุคสมัยต่อๆ มาอีกด้วย เช่นนี้ทำให้ทราบถึงพลังศรัทธาอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ศรัทธาความเชื่อนี้ที่สืบเนื่องมาจากอดีตพุทธกาล คือ หลังจากถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว สิ่งปรากฏแก่พุทธศาสนิกชนในชั้นหลังจะได้สัมผัสถึงพระองค์ นอกจากหลักธรรมคำสอนแล้ว ยังมีพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นส่วนแห่งพระวรกายอันประเสริฐที่บรรจุไว้ในพระสถูปเจดีย์หรือพระธาตุเจดีย์ ซึ่งพระพุทธรูปองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับการสร้างสถูปเจดีย์และการบูชาไว้ในมหา ปรินิพานสูตรว่า กุลบุตรผู้มีศรัทธา ควรเห็น ตามระลึกถึงพระองค์ มาด้วยความเชื่อ เทียวจาริกไปยังเจดีย์ มีจิตเลื่อมใส ทำกาลลงแล้ว ขนเหล่านั้นทั้งหมด จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (ที.ม. (ไทย) 10/202/150-151) และทรงตรัสว่า พึงสร้างสถูปของพระศาสดาไว้ที่หนทางใหญ่ 4 แพร่ง ขนเหล่าใดบูชาด้วยมาลัยของหอมหรือฉุนถวาย อภิวาทหรือทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปเจดีย์นั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ขนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน นอกจากนี้ทรงตรัสถึงบุคคลที่ควรสร้างสถูปเจดีย์ไว้ 4 จำพวก คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ (ที.ม. (ไทย) 10/205/152)

หลังจากพระพุทธรูปองค์เสด็จดับขันธปรินิพานถวายพระเพลิงพระสรีระแล้ว จึงได้มีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่เมืองต่างๆ โดยพระราชทานแห่งเมืองนั้นๆก็ทรงโปรดให้มีการสร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาตามแว่นแคว้นของตนๆ เช่น พระเจ้าอชาตศัตรู เวทีปิบุตร ทรงสร้างพระสถูปและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิฉวี ทรงสร้างพระสถูปและทำการฉลองในเมืองเวสาลี พวกเจ้าสาเกยะ ทรงสร้างพระสถูปและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์ (ที.ม. (ไทย) 10/208/155) เป็นต้น

ดังนั้น คติการสร้างพระสถูปเจดีย์หรือพระธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ก็ได้รับอิทธิพลทางความเชื่อมาสู่ประเทศไทยเช่นกัน เช่น ทางภาคเหนือ มีพระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลาง มีพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ภาคใต้ มีพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น พระธาตุหรือสถูปเจดีย์เหล่านี้ ล้วนทรงคุณค่าและมี

ความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนตลอดมา ด้วยอาศัยคติความเชื่อและความเคารพศรัทธา พระพุทธรูปองค์ประกอบกับความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นที่มักนิยมไหว้ภูเข ดันไม้ จอมปลวก เทพยาคา โดยเฉพาะในดินแดนล้านนา จะนิยมสร้างพระธาตุประดิษฐานไว้บนยอดดอยแล้วกำหนดให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เกิดมีธรรมเนียมปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับและกลายมาเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมของชาวพุทธในแต่ละพื้นที่สืบมาจนเป็นการสืบทอดความเชื่อความเลื่อมใสในเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนถึงบริบททางศีลธรรมและความศรัทธาในพระรัตนตรัยที่มีอยู่ในจิตใจอย่างมั่นคง

พระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงรายเป็นโบราณสถานที่ประดิษฐานอยู่บนยอดดอยทั้งสี่และเป็นปูชนียสถานที่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ให้ความเคารพกราบไหว้บูชาด้วยความศรัทธาและเชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์จึงมีการเดินทางท่องเที่ยวแสวงบุญบูชาพระธาตุ 9 จอมขึ้นโดยอาศัยความศรัทธาในพระพุทธรูปองค์ประกอบกับความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลสิริมงคลต่างๆ ดังกล่าวนับว่าเป็นกุศโลบายให้คนได้เข้าถึงธรรมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นบ่อเกิดแห่งคุณค่าและความสำคัญหลายประการ เช่น เกิดความรักสามัคคี สร้างวิถีสันติให้มีความเข้มแข็งมั่นคงทั้งในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศึกษาประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เกิดการหลอมรวมจิตใจชาวพุทธให้เป็นอันเดียวกันโดยอาศัยศรัทธาความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปที่มีอยู่ในจิตใจและเป็นพื้นฐานคติในการปฏิบัติธรรมเพื่อการเข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงต่อไป

จากสถานะเร่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ไหลเวียนเชื่อมโยงมาสู่ดินแดนล้านนาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศิลปวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะการเปลี่ยนมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้กลายมาเป็นสินค้าที่เชื่อมโยงกับธุรกิจท่องเที่ยวและพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย ก็ได้ถูกหยิบขึ้นมาเสนอในบทบาทแนวคิดสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อทางศาสนาและที่ปรากฏตามตำนานโดยมีเป้าหมายส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับการพัฒนาเมืองและการกระจายรายได้สู่ชุมชน ด้วยอาศัยคติความเชื่อทางศาสนาแต่ด้วยปัจจุบันพุทธศาสนิกชนที่ศรัทธาเดินทางมาเคารพกราบไหว้พระธาตุ โดยมากยังไม่ทราบประวัติความเป็นมาหรือตำนานความเชื่อต่างๆ ที่มีมาแต่เดิมบางครั้งยังขาดการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งปูชนียสถานทางศาสนาและข้อปฏิบัติตามหลักประเพณีวัฒนธรรมที่เหมาะสมอย่างแท้จริง โดยมากเพียงสักการะกราบไหว้ตามประเพณีความเชื่อเท่านั้น ซึ่งขาดองค์ความรู้อันจะเป็นส่วนเสริมกำลังศรัทธาให้มากยิ่งขึ้นไป ที่สำคัญคือ ศักยภาพภาพด้านการจัดการทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และมรดกทางวัฒนธรรมพระธาตุทั้ง 9 แห่ง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมพื้นที่ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น และสอดคล้องกับแผนนโยบายด้านการท่องเที่ยวของทางภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและการกระจายรายได้สู่ชุมชน แบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน โดยบูรณาการการทำงานร่วมกันทุกภาคส่วนตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึกให้คนในสังคมได้ตระหนักรู้คุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ร่วมกันอนุรักษ์พลิกฟื้นพื้นที่ให้กลับมามีชีวิตและเป็นที่พักทางจิตวิญญาณของชาวพุทธ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คุณลักษณะ และความสำคัญของพระธาตุ 9 จอม ในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอม ในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอม ในจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย” โดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้โดยตรง การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ดำเนินการวิจัยแบบสำรวจข้อมูล (Survey Research) ซึ่งผู้วิจัยได้มีการศึกษาอย่างเป็นขั้นตอนมาเป็นลำดับ ซึ่งสามารถนำเสนอรายละเอียดได้ ดังนี้

ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือผู้รับผิดชอบวัด 9 รูป ผู้นำชุมชนท้องถิ่น 9 คน ปราชญ์ท้องถิ่น 7 รูป/คน นักท่องเที่ยว 27 รูป/คน เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย 3 คน และผู้ประกอบการร้านค้าบริการภายใน 5 คน รวมทั้งสิ้น 60 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (1) แบบสัมภาษณ์ (Interview) คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย (2) แบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย และเรื่องบันทึกเสียง

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผู้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้ลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย สังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง

การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลที่ได้จากหนังสือ บทความ เอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมารวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาความแบบความเรียง

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาประวัติ คุณลักษณะ และความสำคัญของพระธาตุ 9 จอม ในจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาพบว่า พระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และพระอรหันตธาตุของพระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสงฆ์สาวก มีคุณลักษณะและความสำคัญในฐานะเป็นมรดกทางศาสนธรรมและศาสนสมบัติที่บรรพชนชาวพุทธได้สร้างขึ้นไว้ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอันเกิดจากความเคารพศรัทธาเลื่อมใส ประกอบกับความเชื่อในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ของพระธาตุที่มีผู้ประสบพบเจอด้วยตนเองหรือฟังจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมาอีกที่จากประชาชนในแดนดินถิ่นเมืองนั้นๆ ฉะนั้น ชาวพุทธส่วนใหญ่จึงถือว่าพระธาตุเป็นปูชนียวัตถุและศาสนวัตถุที่สำคัญยิ่งเพราะเป็นเครื่องช่วยเสริมกำลังใจในการดำรงชีวิต และยังพบว่า พระธาตุ ยังมีคุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ศาสนาท้องถิ่นและชาติด้วย

พระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในพระธาตุทั้ง 9 จอมในจังหวัดเชียงราย ส่วนใหญ่เป็นตำนานหรือประวัติโดยมากจะรับมาจากพระมหาเถระธรรมทูตแล้วนำมาบรรจุไว้ภายในองค์พระธาตุอีกที ซึ่งแต่ละองค์จะมีรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมและพุทธศิลปกรรมที่แตกต่างกันไปทั้งแบบล้านนา หรือแบบเชียงแสนโบราณ ผสมผสานศิลปะแบบพุกาม อาจเป็นเพราะนายช่างที่ทำการก่อสร้างพระธาตุได้มีการพลิกแพลง งานศิลป์เพื่อให้เกิดความโดดเด่นตามเอกลักษณ์ของตนเอง อีกอย่างอาจเป็นเพราะความเคลื่อนไหวทางศาสนศิลป์ที่มีการเปลี่ยนแปลงความนิยมไปตามยุคสมัย รูปทรงแบบลวดลายทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม มักเกิดจากแนวคิด

เชิงสร้างสรรค์และจินตนาการของ แต่ละศิลปินสกุลช่างซึ่งล้วนไม่ให้อำนาจแก่กัน และลักษณะโดยมากจะเป็นรูปแบบ ย่อมุมไม้สิบสองแม้พระธาตุแต่ละองค์จะมีการบูรณะกันมาหลายครั้ง แต่โดยรวมแล้วรูปแบบของพระธาตุทั้ง 9 จอม จะมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ผสมผสานกันอยู่ คือ จะมีลักษณะศิลปะแบบล้านนาผสมผสานกับ ศิลปะแบบพุกามเป็นส่วนใหญ่

2. ผลการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอม ในจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาวิจัยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย พบว่า ทุกวัด จัดการบริหารภายในวัดโดยเจ้าอาวาสเป็นหลัก และมีคณะกรรมการวัดเข้าร่วมในบางกรณี ส่วนการส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่าทุกวัดมีแผนกลยุทธ์ในการจัดการและการพัฒนา รวมถึงการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ให้ความสอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวและการสร้าง กิจกรรมเพื่อดึงดูดใจความสนใจ และเกิดความรู้สึกดีในกิจกรรมการท่องเที่ยวรวมถึงเกิดความเข้าใจในคุณค่าและเห็น ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาวัดของพระธรรมราชาวัตร (สุทัศน์สุทนต์ กล่าวไว้ว่า วัดเป็นพุทธสถาน เป็นเสมือนหลักชัยในการ “ลงหลักปักฐาน” พระพุทธศาสนาในท้องถิ่น นั้น บรรพชนได้ช่วยกันเสียสละหยาดเหงื่อแรงงาน และทรัพย์สินช่วยกันสร้างขึ้น เพื่อจุดศูนย์รวมทางจิตใจ ของ ลูกหลาน สมควรที่พวกเราทั้งหลาย ที่ได้รับ “มรดก” นี้จากบรรพชนได้ช่วยกันสร้างและจรรโลงวัดให้เป็นปูชนียสถาน เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นที่ภาคภูมิใจ เป็นสถานที่ที่น่ายินดี สมกับคำว่า “อาราม” การบริหารจัดการวัดจะว่ายากก็ยาก จะ ว่าง่ายก็ง่าย เพราะการบริหารจัดการต้องมี “ศาสตร์ ” และ “ศิลป์” คือมีระเบียบแบบแผน มีกฎมีเกณฑ์ และ แนวทางสำหรับการปฏิบัติ การบริหารจัดการวัดผู้บริหารต้องใช้หลัก “คุณธรรม ” หรืออีกวิธีหนึ่งที่กำลังนิยมใช้กัน อยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือ “หลักธรรมมาภิบาล” การกระทำงานทุกอย่างที่มาของความสำเร็จ จะต้องมียอดประกอบ คือ 1) มีเจ้าอาวาสดี มีศีลธรรม และขยัน 2) ใช้หลักคุณธรรมในการบริหาร 3) มีพระภิกษุสามเณรที่ดี 4) มีการบริหาร จัดการที่ดี

สรุปการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุทั้ง 9 จอมในจังหวัดเชียงรายก็คือ การบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวทางด้านพระพุทธศาสนาแล้วคือ การท่องเที่ยวโดยวัดและพุทธศาสนิกชนในพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการ หลัก และมีส่วนภาคี เช่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามาช่วยในการวางแผนจัดรูปแบบการ พัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามาสักการะกราบไหว้ขอพร เสริมสิริมงคล โดยยึดวัดเป็น ศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ดึงดูดให้ประชาชนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสเรียนรู้ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และให้เกิดตระหนักรู้อนุรักษ์หวงแหน ทรัพยากรอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง

3. ผลการวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอม ในจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาวิจัย วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย พบว่าพระธาตุทั้ง 9 แห่งที่ประดิษฐานอยู่ใน 9 วัดในจังหวัดเชียงราย มีประวัติความเป็นมาและมีความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ของล้านนาไทย มีปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุที่สวยงาม และมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และลักษณะทาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่โดดเด่นแตกต่างกันไป ฉะนั้น พระธาตุทั้ง 9 จอม จึงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญ จึงมีการส่งเสริมการเรียนรู้และส่งเสริมการท่องเที่ยวตามคติ ความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ สังคม เสริมสร้างความสามัคคีระหว่างวัดและคนในชุมชน อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวด้วย ทั้งนี้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ทั้ง 9 แห่ง จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป ประกอบกับการท่องเที่ยวเป็น

อุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศเป็นลำดับต้นๆ ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงบทบาทสำคัญในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยมากมายเช่น ธุรกิจโรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก รวมไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนต่างๆ ด้วย เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันการท่องเที่ยวมีการแข่งขันสูงมากทั้งในประเทศรวมถึงต่างประเทศ เพราะปัจจุบันมีการพัฒนาเศรษฐกิจท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบเพื่อให้สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ อีกประการพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมของยุคสมัย เช่น มีการท่องเที่ยวในลักษณะโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจโดยตรง เพื่อเน้นประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง แต่ด้วยประเทศไทยประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาจึงยังมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของคนไทยจึงมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา เราจึงมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ วิวทิวทัศน์มากมาย จึงมีความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ประเพณี และวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวสักการะพระธาตุ 9 จอม ที่ผ่านมามีผู้นับถือมาขอสถานที่สักการะกันมา พอมาถึงยุคที่มีการยกให้วัดพระธาตุทั้ง 9 แห่ง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเรื่อยมา ผู้นำมีการจัดการด้านต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจากการวิเคราะห์ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุทั้ง 9 จอมของผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบ ในภาพรวมยังไม่ค่อยมีความพร้อมเท่าที่ควร บางแห่งไม่มีแผนยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการและแผนพัฒนาทรัพยากร บุคคล ศาสนสถาน/ศาสนวัตถุ สภาพแวดล้อม และงบประมาณ รวมถึงแนวทางการพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับนโยบายทางภาครัฐที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ ประเพณี วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น เพื่อทำให้เกิดคุณค่า เกิดความรัก ความสามัคคี สร้างวิถีชุมชนให้มีความเข้มแข็งมั่นคงทั้งในเรื่องจิตใจ ศาสนา สังคม ประเพณีวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ 9 จอมในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยพบประเด็นที่ควรอภิปราย ดังนี้

ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์และศึกษาจากกลุ่มนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวที่มาไหว้พระธาตุ 9 จอมนั้น ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งผู้ที่จะมาจะมี 2 กลุ่มหลักๆ คือ มากันแบบครอบครัวและเพื่อนๆ และมากันเป็นคณะทัวร์เหมารถตู้ ส่วนตำแหน่งงาน/อาชีพของผู้ที่มานั้น โดยมากจะเป็นผู้ที่ทำอาชีพค้าขายหรือทำธุรกิจส่วนตัว และผู้ที่นิยมเดินทางมาไหว้พระธาตุนั้นจะเป็นคนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายเป็นส่วนใหญ่

จากประเด็นการสัมภาษณ์ในการเดินทางมาที่พระธาตุ 9 จอม พบว่า โดยมากจะรู้จัก พระธาตุ 9 จอมอยู่ก่อนแล้วจากคำบอกเล่าของพ่อ แม่ ญาติๆ และเพื่อนๆ ส่วนผู้ที่รู้จากข่าวสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจะเป็นผู้ที่อยู่ต่างจังหวัด นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ 9 จอม โดยมากมีวัตถุประสงค์ เพื่อบูชาสักการะขอพรตามความเชื่อ เพื่อทำบุญ และเพื่อศึกษาเรียนรู้เยี่ยมชมแหล่งประวัติศาสตร์ / โบราณสถาน / โบราณวัตถุบางท่านยังกล่าวว่า การได้เดินทางไปไหว้พระธาตุทั้ง 9 จอมนั้น บางแห่งยังมีสิ่งที่สำคัญอื่นๆ อยู่ภายในวัดอีก เช่น มาไหว้พระธาตุดอยจอมทอง ยังได้ไหว้เสาสะดือเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ บางท่านแสดงความเห็นว่า การได้เดินทางท่องเที่ยวไปต่างสถานที่ต่างอำเภอนั้น จะทำให้ได้เห็นสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย ได้เปลี่ยนบรรยากาศการท่องเที่ยวได้เปิดหู เปิดตา เก็บเกี่ยวประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน แผนนโยบายและแนวทางการบริหารจัดการและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ 9 จอมนั้น พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าอาวาสต้องการปรับปรุงองค์พระธาตุและพื้นที่บริเวณโดยรอบองค์พระธาตุ รวมถึงปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมภายในบริเวณวัดให้มีความสวยงาม สะอาด สงบ และร่มรื่น เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามก็จะต้องมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ตลอดถึงสิ่งสำคัญต่างๆ ที่มี

อยู่ภายในวัด เพื่อสืบสานองค์ความรู้และเห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความรักหวงแหนและเข้าใจความเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ตนเองมากขึ้น มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรม มีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

ประเด็นสำคัญ คือ ผู้บริหารจัดการภายในวัดจะต้องเปิดใจให้กว้างรับฟังเสียงสะท้อนจากภายนอก และเปิดโอกาสให้ประชาชนที่อยู่บริเวณชุมชนนั้น รวมถึงหน่วยงานองค์กรอื่นๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมพัฒนาและดูแลทรัพยากรที่ทรงคุณค่าทางด้านจิตใจ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาพร พัฒนาผล (2554) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรีพบว่า หลักการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นแบ่งเป็น (1) การท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเปี่ยมมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ข้อมูลที่ได้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการเที่ยวชมเพื่อเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้และเข้าใจในทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งชุมชนยังภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน (2) การท่องเที่ยวที่ปลูกฝังคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษาทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น นอกจากนั้นคนในชุมชนท้องถิ่นยังมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว และได้รับประโยชน์ตอบแทนที่ยุติธรรมจากการท่องเที่ยว อาทิ การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น (3) การท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรมและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมและ (4) การท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/การนำไปใช้ประโยชน์

รัฐบาล หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบ ควรนำผลการวิจัยนี้ไปประกอบการวางแผนงานยุทธศาสตร์ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สนับสนุนด้านการศึกษาวิชาการ/องค์ความรู้ เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคีเครือข่ายตั้งแต่ระดับท้องถิ่น และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นมรดกของจังหวัดเชียงรายและของชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย และสำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นส่วนงานที่รับผิดชอบ ควรนำผลการวิจัยนี้ไปประกอบการวางแผนงานในการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นมรดกของจังหวัดเชียงรายและของชาติต่อไปและส่งเสริมให้พระธาตุ 9 จอมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายอย่างจริงจัง โดยระหว่างการเดินทางสักการะพระธาตุจะต้องเน้นให้นักท่องเที่ยวได้รับองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงคติธรรมที่แฝงอยู่มากกว่าการเดินทางกราบไหว้เพื่อขอพรหรือเพื่อความเป็นสิริมงคลเท่านั้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาบูรณาการสู่การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและชุมชนในจังหวัดเชียงราย
2. ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับชาวพุทธยุคไทยแลนด์ 4.0

3. ศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดเชียงรายเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
4. ศึกษารูปแบบและแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาของจังหวัดเชียงรายในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณรองศาสตราจารย์ วันชัย พลเมืองดีและขอกราบขอบพระคุณพระครูศรีวรพินิจ, ดร. ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำข้อคิดเห็น ช่วยเอาใจใส่ในการจัดทำข้อมูลในส่วนต่างๆ และช่วยตรวจสอบความถูกต้องในการทำวิจัยครั้งนี้จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาเขตพะเยาทุกรูป/คน และขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระครูวิมลศิลป์กิจ ผศ. และขออนุโมทนา ดร.ฤทธิชัย แกมนาถ รวมถึงคณาจารย์วิทยาลัยสงฆ์เชียงรายที่ช่วยให้คำปรึกษาในการเขียนวิทยานิพนธ์ตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณพระมหาเถระในเขตปกครองจังหวัดเชียงราย และขออนุโมทนา ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เมตตาอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญและให้ข้อมูลเชิงลึกแก่ผู้วิจัย รวมถึงเพื่อนนิสิตปริญญาโท มจร.วิทยาเขตพะเยาทุกรูป/คน ที่ได้เมตตาให้ความช่วยเหลือแนะนำในการเขียนวิทยานิพนธ์และให้กำลังใจดีตลอดมา

กระผม/อาตมาภาพ ขอขอบพระคุณโยมพ่อ โยมแม่ และผู้มีอุปการคุณตลอดถึงบุคคลอันเป็นที่รักทุกท่านที่คอยสนับสนุนเป็นกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนด้วยดีตลอดมา และขอกราบขอบพระคุณ/อนุโมทนา พระคุณเจ้าพุทธศาสนิกชนที่ได้เมตตาตอบแบบสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึก คุณประโยชน์อันเกิดจากการทำวิจัยฉบับนี้ ขอน้อมถวายบูชาพระรัตนตรัย และอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพชนที่เคยสร้างบ้านแปงเมืองทำนุบำรุงบวรพระพุทธศาสนาสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมให้ดำรงคงอยู่มาจวบถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้ จักเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยและเป็นข้อมูลสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญในการสืบสานอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ให้ดำรงคงอยู่คู่กับชาวล้านนาตลอดไป และขอให้ผู้ที่มีอุปการคุณทุกๆ ท่านจงมีแต่ความสุขสวัสดิ์และประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าในการประกอบสัมมาภารกิจการงานน้อยใหญ่ๆ ขึ้นไปเทอญ.

บรรณานุกรม

ปรัชญาพร พัฒนผล. “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร

บัณฑิต (สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม). วิทยาลัยนวัตกรรม : มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์. 2554.

พระครูประสิทธิ์บุญญาคม เจ้าอาวาสวัดกิ้วารัว เจ้าคณะตำบลจันจว้าใต้ เขต 1 อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2560.

พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทสฺสโน). เจ้าคณะภาค 6 เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย.คู่มือการบริหารและจัดการวัด. เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์ 2552.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.